

JURNALUL DE RĂZBOI AL SOE. ANCHETĂ PRIVIND ACTIVITĂȚILE SOE ÎN PERIOADA OCTOMBRIE –DECEMBRIE 1940 ÎN BALCANI

*Dr. Marian ZIDARU**

1. Introducere

Scopul SOE, așa cum a fost stabilit de domnul Jebb¹, era corozivarea puterilor naziste și fasciste prin acțiuni din interior, care poate fi atinsă numai prin recrutarea și pregătirea atentă a agenților și printr-o planificare meticuloasă pe o lungă perioadă preliminară. El face, totuși, o distincție între poziția din Europa de Vest, unde timpul este departe de a fi copt pentru operațiuni majore, și Balcani și Orientul Mijlociu unde condițiile erau mai favorabile pentru acțiune, iar o organizație a fost deja construită. Forma noii organizații și scopul acesteia sunt definite într-o prefață de către domnul Jebb, directorul executiv. Așa cum nucleul Secției de propagandă a existat în Casa Electra, tot așa nucleul Secției de operațiuni a existat în Secția D: de fapt, S.O.2. a continuat să poarte acest titlu de acțiune până la 23 octombrie, când schimbarea numelui a fost vehiculată oficial. Acesta a fost găzduit în aceleași birouri până când a fost transferat la 64 Baker Street pe 31 octombrie, iar schimbările de personal au fost afectate doar treptat. Statul Major D. în Balcani și Orientul Mijlociu a fost preluat în bloc. În prima parte a anului 1940 au fost mai multe operații de sabotaj pe Dunăre și în zona petrolieră Prahova. Cea mai cunoscută a fost operația „Thermonde”. La bordul unor vase britanice s-au descoperit mari cantități de revolve, pistoale semnalizatoare, grenade de mână, mitraliere, tunuri de vapoare, bombe marine, mine, cartușe goale și câteva mii de lăzi cu dinamită, apoi peste o sută de soldați specialiști englezi, camuflați ca marinari și prevăzuți cu pașapoarte speciale, cinci ofițeri englezi, mai mulți ofițeri navigatori, personal tehnic din unitățile engleze de geniu și pionieri. Încărcătura a fost declarată marfă de tranzit, iar conducătorul operațiunii engleze era un șef din Serviciul Secret englez din România, camuflat ca viceconsul. Operațiunea pusă la punct în toate amănuntele avea misiunea de a face, în unele locuri, Dunărea

*Asociația Geopolitică Casa Mării Negre.

¹Hubert Miles Gladwyn Jebb, primul Baron Gladwyn GCMG GCVO CB PC (25 aprilie 1900 - 24 octombrie 1996) a fost un important funcționar public, diplomat și om politic britanic. Jebb a intrat în serviciul diplomatic britanic în 1924 și a lucrat la Teheran, unde a cunoscut pe Harold Nicolson și Vita Sackville-West. Ulterior, a lucrat la Roma și la Ministerul de Externe din Westminster, unde a fost secretar particular al șefului Serviciului Diplomatic. Pentru o parte din perioada războiului din 1939-1945, Jebb a părăsit Ministerul Afacerilor Externe pentru a ocupa funcția de ofițer executiv central al Executivului pentru Operațiuni Speciale, unde a fost din 1940 până în 1942.

După cel de-al Doilea Război Mondial, Jebb a ocupat funcția de secretar executiv al Comisiei pregătitoare a Organizației Națiunilor Unite în august 1945 și a fost secretar general interimar al Națiunilor Unite din octombrie 1945 până în februarie 1946, când a fost numit primul secretar general, Trygve Lie. Jebb rămâne singurul secretar general al ONU sau secretar general interimar care provine dintr-un stat membru permanent al Consiliului de Securitate al ONU.

impracticabilă traficului economic spre Germania, pentru ca astfel să fie stingherit comerțul dintre statele din sud-est și Germania².

Perioada din octombrie până în decembrie poate fi descrisă ca fiind una de expansiune și reajustare: extindere pentru a acoperi noi teritorii și a verifica oamenii cu privire la opțiunea de politică și perspective în sfere mai vechi de acțiune. Secțiunea D s-a preocupat în principal de Balcani ca fiind cel mai fructuos teren pentru munca operațională: acolo sunt principalele realizări și fiasco-ul a avut loc. Invadarea de către germanii din Norvegia, Olanda, Belgia și Franța nu a fost prevăzută - iluziile erau prețuite în acele vremuri - și nu fuseseră pregătite linii de penetrare sau potențial organizatoric. Italia a împărțit doar o subsecțiune cu Franța și, cu excepția contactelor slovene ale secțiunii balcanice, nu fuseseră adoptate planuri de atac. De fapt, în țările beligerante, ocupate și așa-zise neutre din Europa Centrală și de Vest nu a existat personal de teren. Problema lui S.O.2 era să bage calul după ce ușa grajdului a fost închisă; și în primul rând trebuia găsit calul. Recrutarea agenților este departe de a fi o afacere simplă. Subiecții inamici prezintau probleme securitate și de procedură oficială: recrutarea cetățenilor țărilor ocupate tinde să aducă organizația în coliziune cu guvernele exilate, care sunt înclinate să se alarmeze de posibilele repercusiuni asupra compatrioților lor sau să fie pur și simplu obstructive, de principiu - într-un caz notoriu, din lipsă de principiu³.

În Balcani, unde D. a construit o organizație substanțială și activă, această problemă particulară nu a existat și perioada era, în consecință, una de adaptare: vechile metode și într-o oarecare măsură vechile scopuri sunt abandonate în favoarea activității politice a unui gen care ar putea fi descris drept para-diplomație, desfășurată pe un plan superior cu cunoștințele și aprobarea Reprezentanților Majestății Sale. Lucrările de sabotaj continuă, dar încetează să ocupe locul primordial: activitatea este îndreptată în principal către stabilirea de contacte politice cu scopuri pe termen lung. Rămânea de văzut dacă această decizie de a încerca să-i învingă pe germani în propriul lor joc a fost luată prea târziu pentru o acțiune eficientă: dacă va fi posibil să se introducă agenți într-un număr suficient de mare în țările strict supravegheate ale Europei naziste: Indiferent dacă eșua sau reușea S.O. era un experiment necesar: în cel mai bun caz, se putea dovedi a fi nimic mai puțin decât introducerea unui factor decisiv în desfășurarea războiului⁴.

2. Balcanii

Rămânea de văzut dacă această decizie de a încerca să-i învingă pe germani în propriul lor joc a fost luată prea târziu pentru a acționa eficient: dacă va fi posibil să se introducă agenți în număr suficient de mare în țările strict controlate din Europa nazistă; dacă Departamentul de Stat, într-o perioadă de stres mental și fizic, va fi capabil de o elasticitate suficientă pentru a permite celei de-a patra arme să își ia locul alături de celelalte trei. Fie că eșuează sau reușește SOE este un

² Arhiva S.R.I., Fond „d”, Dosar 4734, f. 83-86.

³ TNA, HS7/282, *War diary survey of S.O.2. activities October – December 1940*, p. 3.

⁴ Ibidem, p.4.

experiment necesar: în cel mai bun caz, se poate dovedi a fi nimic mai puțin decât introducerea unui factor decisiv în cele din urmă în conducerea războiului. Secția Balcani a avut cea mai completă și activă organizație. Răspândirea influenței germane după succesele militare din vară a modificat oarecum situația, provocând un reflux considerabil de ofițeri și agenți în direcția Istanbulului și a Orientului Mijlociu. Temerile care existau atunci cu privire la evacuarea totală nu s-au concretizat însă, iar la începutul lunii octombrie, situația a devenit destul de stabilă. O altă activitate importantă în Balcani a fost sabotajul prin care SOE și SIS au încercat să provoace întreruperea aprovizionării cu petrol a Germaniei. Pentru executarea acestor sabotaje, Serviciile Secrete Britanice au recrutat mai mulți specialiști din industria petrolului. Aceștia au efectuat mai multe acte pregătitoare în vederea executării operațiilor de sabotaj. Nu au reușit însă să provoace pagube majore, care să oprească aprovizionarea cu petrol a Germaniei, deoarece autoritățile române au luat măsuri punitive împotriva lor⁵

La 25 septembrie 1940, opt supuși englezi erau arestați de către poliția legionară, după cum urmează:

1. Brasier Charles Read, subdirector la Rafinăria Româno-Americană;
2. Treacy Eduard John, inginer, reprezentant al unei firme engleze;
3. Treacy Ester, soția precedentului;
4. Clark Robert Percy, proprietarul fabricii de cabluri Anglia din Ploiești;
5. Blackley Charles, inginer chimist;
6. Miller Alexander, directorul societății Astra Română;
7. Anderson Crawford Alfred, inginer petrolist;
8. Young Reginald Charles, angajat al societății Româno-Americana din Teleajen.

În aceeași zi a fost arestat, tot sub acuzația de sabotaj, și Freeman Lester, cetățean american, administrator șef al societății Româno-Americană⁶.

Din documentele studiate rezultă că, cel puțin asupra a patru dintre englezi, s-au exercitat presiuni fizice. Astfel, Anderson a fost bătut crunt și ținut legat de mâini și de picioare, Tracy John a fost grav maltratat, smulgându-i-se unghiile de la picioare, Miller Alexander a fost maltratat și torturat, în timp ce Percy Clark a fost maltratat și sechestrat.

De asemenea, lui Clark Percy și John Treacy le-a fost confiscată mobila⁷.

În Iugoslavia, afacerile fuseseră puse sub conducerea unui comitet al cărui membru principal era Lieu A Glenn, atașat naval adjunct. Personalul a fost oarecum sărăcit de evacuare, dar câțiva dintre cei mai valoroși membri au rămas, în special Lawrenson în LYUBLIANA și Glanville,⁸ viceconsulul de la Zagreb.

⁵A. S.R.I., Fond „d”, Dosar 9155, ff. 207-208.

⁶*Ibidem*, f. 208.

⁷*Ibidem*, f. 218.

⁸Glanville, Trevor James, numit viceconsul la Zagreb, 4 octombrie 1939. A părăsit Zagreb la apropierea forțelor germanice, 10 aprilie 1941..

Agentul nr. 1 din București⁹, De Chastelain, a fost retras din motive de securitate la sfârșitul lunii septembrie și a fost predată căpitanului Watts de la MIR. Organizația din Ungaria și Bulgaria pierduse aproape în întregime tot personalul, în primul caz însă atât din motive diplomatice cât și din cauza acțiunilor inamice. Regimul de personal a rămas relativ constant în perioada analizată. Cu toate acestea, Glen a fost înlocuit de căpitanul Masterson¹⁰, care a sosit la Belgrad pe 30 noiembrie. Watts a fost retras de la București din cauza rapoartelor conform cărora poliția ar fi formulat acuzații împotriva sa și a fost înlocuit pe 8 octombrie de maiorul Hazell¹¹. În Bulgaria s-au făcut aranjamente pentru reprezentare prin colonelul Ross, atașatul militar de la Sofia.

Perioada octombrie-decembrie a fost marcată de schimbarea atât a statutului organizației, cât și a politicii sale, care au fost descrise mai sus.

Vechile metode improvizate ale lui D, prin care se acționa adesea fără știrea reprezentanților diplomatici, au trebuit să fie abandonate. De acum încolo, s-a stabilit că ministrul de resort trebuia să fie informat cu privire la orice proiect în curs de examinare care îi afecta teritoriul și că, în caz de dezacord, fiecare parte trebuia să sesizeze departamentul său de la Londra.

Această schimbare de statut și implicațiile sale au fost explicate foarte pe larg lui Bailey de către maiorul Taylor într-o scrisoare din 4 noiembrie. S-a explicat că noua orientare era în principal politică. Aceasta recunoștea că ascensiunea germană în Balcani făcea ca situația sabotajului să fie extrem de nefavorabilă. În plus, ocuparea țărilor balcanice de către germani și expulzarea consecventă a supușilor britanici era așteptată aproape zilnic.

Prin urmare, simpla organizare a fost aceea de a se asigura că activitatea SOE nu se va încheia în cazul în care va fi necesară evacuarea. S-a propus ca reprezentanții să contacteze în fiecare țară partidele sau organizațiile politice care erau hotărâte să se opună invaziilor Axei, să le furnizeze fonduri și materiale de sabotaj și, în general, să le transforme în organizații din umbră care să funcționeze în cazul cu retragerea propriilor noștri oameni. Directiva emisă de maiorul Taylor

⁹ Alfred George Gardyne de Chastelain, DSO, OBE (1906-1974) a fost un om de afaceri, soldat și agent secret britanic-canadian, cunoscut pentru acțiunile sale din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. A fost tatăl generalului canadian John de Chastelain.

¹⁰ Thomas Samuel Masterson, colonel în SOE România, decedat la 5 mai 1944.

¹¹ Locotenent-colonelul Hazell a fost principalul ofițer SOE atașat la SPU.22. La sfârșitul războiului, acestea au fuzionat în cadrul misiunii SOE post-ocupație din Germania, cunoscută sub numele de ME42. Locotenent-colonelul Hazell a condus M/UP și activitatea lor s-a concentrat pe Europa continentală, iar subgrupuri au lucrat în Mediterana. O telegramă trimisă la 20 iulie 1944 de către locotenent-colonelul Hazell (PROHS4/226/98295) indică faptul că operațiunea a condusă de un ofițer de legătură britanic a împiedicat activitățile din Grecia, Creta și Rodos. Se pare că planul era de a organiza o revoltă a trupelor străine pe insulă, dar aveau nevoie de un ofițer polonez care să conducă „unitate substanțială” pe teren.

pe 27 septembrie către Bailey¹² pentru politica din Iugoslavia ilustrează noua perspectivă.

Bailey trebuia să se concentreze asupra activităților subversive politice și, în special, asupra contactării partidelor politice antigermane. A fost autorizată activitatea de sabotaj în interiorul Iugoslaviei, dar trebuia să se folosească de discreție în această privință.

Mai mult, într-un proces-verbal al CEO din 7 octombrie, redactat într-un moment în care se încerca plasarea Secției Balcanice sub controlul șefului organizației din Orientul Mijlociu, funcția în primul rând politică a Secției Balcanice a fost pusă în contrast cu funcția paramilitară a Secției Orientul Mijlociu¹³. Cel mai recent a fost contactat Partidul Agrar Bulgar¹⁴ al lui Dimitrov; Bailey s-a întâlnit cu Rendel¹⁵ la începutul lunii octombrie pentru a-l informa că intenționează să stabilească contacte cu partidele de opoziție care ar putea funcționa în Bulgaria după ocupația germană. În același timp, el a transmis că aranja să ia legătura cu colonelul Veltchev¹⁶ un opozant al regelui Boris, fără știrea

¹²Stanley William Bailey OBE a fost un ofițer al armatei britanice în cel de-al Doilea Război Mondial, care a ajuns la rangul de colonel și s-a remarcat mai ales prin faptul că a fost șeful și apoi consilierul politic al misiunii de legătură a Executivului britanic pentru operațiuni speciale cu Forța Chetnik al lui Draža Mihailović, între 25 decembrie 1942 și 29 ianuarie 1944. Politica britanică față de Mihailović a fost influențată de rapoartele periodice ale lui Bailey. Poziția lui Bailey cu privire la generalul Mihailović a avut influență în subminarea relației lui Mihailović cu Churchill și cu Ministerul britanic de Externe și, în consecință, cu celelalte națiuni aliate.

¹³TNA HS7/282, p. 6.

¹⁴Georgi Mihov Dimitrov (în bulgară: Георги Миров Димитров; 15 aprilie 1903 - 21 noiembrie 1972), cunoscut sub numele de Gemo (în bulgară: Гемето, lit. „G. M.”) pentru a-l deosebi de Miha Georgil Dimitrov, un politician bulgar din Uniunea Națională Agrară Bulgară în anii 1930 și 1940 și un opozant atât al fascismului, cât și al comunismului.

¹⁵Sir George William Rendel (1889-1979) a fost un diplomat britanic care a scris un memorandum de 7 pagini în care a detaliat atrocitățile comise în timpul genocidului grec. Rendel a studiat la Queen's College, Oxford, iar în 1913 s-a alăturat Serviciului Diplomatic Britanic. A fost repartizat mai întâi la Berlin, apoi la Atena, Roma, Lisabona și Madrid..

¹⁶Damyan Velchev sau Velcev (4 martie 1883, Gabrovo - 25 ianuarie 1954) a fost un politician și general bulgar.

Între 1925 și 1935 a fost liderul Ligii Militare (1919-1947), o organizație de ofițeri bulgari care a ORGANIZAT loviturile de stat din 1923, 1934 și 1944. În 1930 a devenit membru al grupului Zveno. În 1934 a condus lovitura de stat pro-Zveno, dar nu a devenit ministru și a rămas în umbră [1]. După contragolul din 1935 al regelui Boris al III-lea, Velchev a fugit în străinătate, dar ulterior s-a întors în țară dorind să organizeze o nouă lovitură de stat și a fost arestat. A fost condamnat la moarte în 1936, dar Boris i-a cruțat viața.

În 1943, s-a alăturat Frontului Patriei, o mișcare de rezistență anti-Axa. În 1944, Frontul Patriei a preluat puterea, iar Velchev a devenit ministru al apărării, având gradul de general-colonel. A demisionat în 1946 din cauza purărilor comuniste din armată. Ulterior, a devenit ambasador în Elveția, ca un act al comuniștilor de a-l ține departe de afacerile bulgare,

ministrului. Deoarece acest lucru era contrar instrucțiunilor, i s-a cerut imediat să anuleze aranjamentele. La 27 octombrie, el a raportat că s-a întâlnit cu Dimitrov, dar că nu l-a găsit dispus să se declare să coopereze imediat. L-a considerat deosebit de valoros, deoarece nu numai că era în strânsă legătură cu veltchevistii, dar era în contact și cu Partidul Țărănesc Sârbesc și îl cunoștea personal pe Tupanjanin¹⁷. Negocierile au continuat o perioadă de timp fără ca Dimitrov să accepte efectiv o subvenție. La 4 decembrie, Bailey a transmis prin telegramă că, dacă germanii intrau în Bulgaria, Dimitrov promisese să emită un manifest de protest și să se alăture Partidului Țărănesc Sârb și să lua legătura în numele SOE cu Veltcheviții și cu grupul macedonean de Protoguerofiști¹⁸ care acceptau arme și fonduri de la noi. În cele din urmă, pe 8 decembrie, s-a transmis vestea că s-a angajat să strângă un milion de leva cu garanția rambursării de către SOE.

Această subvenție a fost între timp autorizată de Trezorerie și de Ministerul de Externe. Bailey a înaintat o dată sau de două ori propunerea, care se află poate în afara sferei sale și care este cu siguranță contrară tradițiilor balcanice, ca Grecia și Iugoslavia să facă o declarație comună prin care să declare că se va lua în considerare, în mod favorabil, pretențiile teritoriale ale Bulgariei. El a susținut că, dacă o astfel de declarație ar fi făcută, nu s-ar mai pune problema ca Bulgaria să cedeze la alte presiuni germane¹⁹.

4. Patriarhia din Constantinople.

Un plan prezentat în septembrie pentru stabilirea unor relații strânse cu Patriarhia de la Constantinople în vederea obținerii cooperării acesteia în domeniul propagandei și, eventual, chiar în ceea ce privește depozitarea materialelor de sabotaj, pare să se fi dovedit a fi un eșec. O singură referire a fost făcută într-o telegramă de la Istanbul din 22 octombrie, în care se relata că oficiali ai Patriarhiei ajutau la campania de zvonuri de la Istanbul și că cooperarea lor va fi extinsă în continuare dacă va putea fi numit un nou episcop al Ciprului²⁰.

5. Concluzii

O caracteristică importantă a contactului politic din Balcani a fost afinitatea socială și ideologică a partidelor subvenționate. SOE spera că, în cazul în care Balcanii vor fi absorbiți de Germania, aceste partide ar putea fi induse să coopereze pe plan intern prin ajutor reciproc și pe plan extern prin formarea unui comitet panbalcanic. Britanicii au stabilit o serie de contacte cu opoziția democratică din România, Iugoslavia și Bulgaria.

Aceste țări aveau la vremea respectivă guverne pro-germane. Din acest motiv, au contactat în principal politicieni din opoziție.

dar în 1947 a demisionat și a cerut azil politic. A rămas în Elveția până la moarte sa în Franța, în 1954.

¹⁷Mr TUPANJANIN – politician sârb, nu cunoaștem date biografice

¹⁸Grupul social-democrat macedonean-Adrianopol a fost o facțiune regională a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor Bulgari din Imperiul Otoman. Potrivit istoricilor macedoneni, majoritatea activiștilor săi erau etnici macedoneni.

¹⁹TNA HS7/282, p. 7.

²⁰ibidem, p. 8

Unii dintre acești politicieni au fost de acord să colaboreze cu SOE și au acceptat fonduri de la serviciile secrete britanice.

Ocuparea acestor state de către germani va face ca misiunea SOE să fie și mai dificilă.

*SOE'S WAR DIARY. INVESTIGATION OF SOE ACTIVITIES IN THE PERIOD
OCTOBER-DECEMBER 1940 IN THE BALKANS*

-abstract-

Key Words: SOE, subversion, operations, Balkans, SIS.

In early October 1940, a secret document titled "Subversion" was issued for limited distribution. This work records the official recognition of subversion as the fourth branch of action, and lays down in definite terms the form and function of an executive organization constituted solely for the organization of subversive activities against the enemy: it is, in fact, the Charter of the Special Operations Foundation. The report also included the main operations that SOE proposed to carry out in the Balkans. This article presents the SOE's view of subversive operations in the Balkans.